

העיוורת/ יעקב שטיינברג

עלילת הסיפור [redacted] שם חיו יהודים בקרב הגויים, לפעמים כישוב נפרד וסגור ב"תחום המושב" שלהם, ולפעמים בסמוך לשוב מקומי כבתוך [redacted] סיפורה של חנה העיוורת נותן מבט חושפני על משפחה יהודית, במקרה שלפנינו; אם ובתה, (העיוורת) ובעלה של חנה העיוורת. חיים בתוך נורמות חברתיות נוקשות, ושל מנהגים עתיקים, כמו מוסד השידוכין, כמו יחס שלילי וזלזול אל האדם "הפגום" משהו (במקרה שלפנינו- העיוורת של חנה) אפילו בקרב האנשים הקרובים אליה ביותר, כמו האימא והבעל של חנה. זהו המוטו, הרעיון המוביל של ספור "העיוורת".

המספר וזווית הראייה בסיפור

העיוורת הוא סיפור מותח, [redacted] ומפתיע. עוצמתו נובעת מהעולם שהוא מתאר- עולמה של עיוורת [redacted] וללא ידיעתה [redacted] היא אינה יודעת על בעלה דבר, ואף אינה מעלה על דעתה כי ביתם נמצא בבית קברות. הסיפור "העיוורת" של העיוורת הנשואה לקברן זקן ובמר גורלה [redacted] לגלות את [redacted] על העולם שבו היא חיה. היא מנסה הנוכחים, לפיכך מוסטת תשומת ליבו של הקורא מאומללותה לאווירה המסתורית בסיפור, וכן לניסיון לגלות דבר מה סתום שקיים מעבר לפרטים הגלויים.

המחבר משתמש בתחבולה כדי לעצב את העולם שבו שרויה הגיבורה: המספר [redacted] ונתדעתה של הגיבורה העיוורת. המספר [redacted] לעט לגמרי רק [redacted] את חדרים [redacted] ותודעתה של הגיבורה העיוורת. בגלל הדרך המיוחדת שבה היא קולטת את המציאות סביבה, מובלטים בסיפור בעיקר קולות של צעדים ודפיקות, משום שאלה הגירויים הממלאים את עולמה. נקודת הראות של הסיפור צמודה לזו של חנה, העיוורת, היא המאפשרת למספר לדחות את גילוי הפתרון של זהות הבעל עד סופו של הסיפור אילולי הייתה עיוורת היה הסיפור מאבד מאלמנט החידה וההפתעה שבו.

הדמויות:

המחבר משרטט גם את דמותה של חנה וגם את הדמויות האחרות [redacted] ישראל הקבר- על עולמו הפנימי אין אנו יודעים דבר, הוא נשאר עד סוף הסיפור דמות א [redacted] מתיאורו עולה כי האיש זקן, יהודי, סגור, [redacted] דמותו מצטיירת בעיקר מתוך מסירת הפרטים הבאים: בדפיקות מטה עבה, בצעדי המדודים והכבדים כשל הערלים ובנהימות פיו.

חנה העיוורת- האפיון הישיר היחיד המופיע בסיפור הוא שהיא אינה אוהבת שמשקרים לה וכן שהיא עיוורת. אנו למדים עליה באופן עקיף- מתוך פעולותיה ותגובותיה נראה שהיא [redacted] מופנמת [redacted] אך נוטה להתרגז במצבים שבהם [redacted] במצבים שבהם היא חשה חוסר ביטחון. למרות המום שלה היא [redacted] וזוהי אכן מצליחה להסתדר גם בלי עזרתם של הסובבים אותה. התופעה בולטת בייחוד כאשר המיילדת שבאה לביתם לסייע לה- בטיפול בתינוקת- חושבת שהיא רואה מטושטש. יתר על כן, היא אינה אוהבת שמרחמים עליה- היא אינה מאפשרת לבעלה לסייע לה כשהיא שותה את התה.

אף על פי שנקודת הראות של הסיפור צמודה לזו של חנה העיוורת, אנו יודעים מעט מאוד על עולמה הפנימי. הסיפור מתרכז לא בתיאור רגשותיה אלא [redacted] על העולם שהיא חיה בו. כבר מלכתחילה אין היא מאמינה שהחתן המיועד לה הוא כפי שמתארת אותו אמה, ובאמת בלילה הראשון שלאחר החופה, כשהיא ממששת בזקנו של בעלה, היא מגלה שהאיש זקן. בדומה לאנשים אחרים בעלי- מום, מצליחה חנה העיוורת [redacted] ביכולתה "לראות" למרות עיוורונה, היא בעלת [redacted] יכולת זו באה לידי ביטוי כאשר היא מטפלת בתינוקת, ובהרגשתה של האומנת הזקנה, שהיא אינה עיוורת גמורה. תחושתה הראשונית, הנובעת מהאינטואיציה שלה, שמשוה אינו כשורה, הולכת וגוברת עם התקדמות העלילה: הנסיעה הארוכה לבית בעלה שבה הם עוברים את רחובות היהודים, וכן את רחובות הערלים ויוצאים מתחום המושב, המבנה הפנימי של הבית, כליו ומנהגיו הדומים לאלה של הערלים- כל אלה מגבירים את תחושתה של העיוורת. כל מה שקורה מכאן ואילך- הביקור הלילי של הזר ועזיבת הבעל בעיקר בזמן התפשטות המגיפה ומחלת הילדה, [redacted]

על [redacted] "העיוורת נרגשת ולבה סוער בקרבה", אולם עיניה "היו פקוחות וריסיון לא רעוד", והיא עצמה "עמדה בלי נוע". גם עיניה וגם גופה אינם מסגירים אפוא, את התרגשותה, והמספר מוסיף: "[...] ורק ידה גישה פעם בפעם בקצה השולחן. היה ניכר, כי לב העיוורת יסער בקרבה, וכי לא תאמין לדברי אמה". נאמר שהיא מתמלאת חרון וכעס.

בתוך העולם [redacted] המתואר בסיפור בולטת [redacted] הטומן בחובו סיכוי לשינוי במצבה של הגיבורה. אפילו מזג האוויר משתנה בסמוך ללידה- מתחיל לרדת שלג והכול נעשה בחוץ שקט ושליו. האושר עם לידת הילדה מתבטא בכך שהעיוורת [redacted] היא [redacted] ונראה שהיא כאילו משתלבת בעולם הדממה של הבעל והילדים ומסתגלת אליו. השירים מאפשרת לה [redacted] ללא הזדקקות לאמצעי התקשורת המקובל - הדיבור.

ידי
המסמך
נמצא
ביד
המוסד
לביטחון
המדינה

דרך התמודדותה של העיוורת עם המציאות הסובבת אותה מצטיינת. מוחלטת. בלילה הראשון היא מנסה לשאול את בעלה לפרש מעשיו, משאין היא נענית היא מפסיקה לשאול אותו על כך, למרות כל הספקות המכרסמים בה. התחושה של הקורא, וכנראה גם של הגיבורה היא שאין לה יכולת לשלוט בנפשה. בנוסף על עיוורונה, שהופך אותה מלכתחילה לנחשלת, היא נתונה לחסדו של איש שזהותו אינה ברורה לה והתנהגותו כלפיה גובלת לעיתים בחתולנות. ניסיונה היחיד להתקומם נגד הגורל הוא סירובה לתת את גופתה של הילדה לקברן. גילוי האמת בדבר עיסוקו של הבעל, שבא בעקבות לקיחת גופת הילדה, חותם באופן סופי את חוסר התקווה במערכת ישיבו בו מעין אישור חיצוני לתחושתה הפנימית בדבר חולשתו.

סיפור פואנטה

הפואנטה היא גילוי מפתיע בסיום הסיפור, הגילוי מאיר באור חדש את הפרטים שקדמו לגילוי, ומעניק להם משמעות חדשה. הפואנטה פותרת את תמיהותינו ביחס לאותם פרטים, אשר נראו לנו בלתי מוסברים, וחושפת את האמת באשר להסברים מדומים, שניתנו לפרטים אחרים בסיפור הן על ידי אמה של העיוורת, הן על ידי ישראל הקברן, והן על ידי העיוורת עצמה. בסיום מבין הקורא, יחד עם גיבורת הסיפור את העניינים הבאים:

1. מה מלאכתו של הבעל?
  2. מדוע עומד ביתו בקצה היישוב, מרוחק משאר בתי העיר, במקום בו סוערת הרוח מכל עבר.
  3. מדוע מזהירה האם את בתה העיוורת שלא תרחיק ללכת לבדה מן הבית והלאה.
  4. מה משמעותם של העצים אשר חוסמים את הדרך הסואנת לפני הבית.
- פרטים אלה זכו במהלך סימוליון במהלכו של הסיפור ולא זכו אפילו להסבר מדומה, מתוך חוסר בטוב והוא יושב בין ערלים; המקום הוא בקצה היישוב ובין ערלים; גן גדול צומח לפני הבית. כאשר האם מזהירה את בתה לבל תצא מהבית, אנו סבורים תחילה כי סכנה לאישה יהודיה ובמיוחד לעיוורת להרחיק לכת לבדה בסביבה נוכריה של ערלים. עם סיומו של הסיפור אנו בעצם מבינים שהאם ניסתה להגן על בתה וזרע שבו תגלה בתה שהיא איננה יהודיה.
- פרטים אחרים אשר היו סתומים לחלוטין במהלכו של הסיפור ולא זכו אפילו להסבר מדומה, מתוך חוסר עם סיומו, עתה מבין הקורא את פשרן של הדפיקות המוזרות על החלון ושל הקול הקורא: "רבי ישראל! רבי ישראל!" ואף מדוע נוטל תמיד רבי ישראל את ידיו בשובו. בפעם הראשונה מנומקות דפיקות אלה על ידי רבי ישראל, המסביר לאשתו, כי דודתו חלתה בעצם הלילה. אולם הליכתו התמוהה של הבעל במנוחה ובמתנות, אווירת התימהון שבה אנו שרויים כבר מתחילת הסיפור וחוסר האמון המתמיד מצד העיוורת והפכים את ההנמקות המצויות בסיפור. גם הקורא וגם העיוורת מבינים את המעשה. מה גם שתופעת הדפיקות בסיפור חוזרת בהמשך, ובכך אמינותו של סיפור "הדודה החולה" נראה בלתי מתקבל על הדעת לחלוטין. עתה גם מתגלה קול צעדיהם של האנשים, שעברו ליד הבית ביום השלג הראשון, כקול צעדיהם של יהודים בהלוויה. (גם פרט זה הוזכר בסיפור ותשומת הלב הופנתה אליו מחדש כשסירב רבי ישראל להשיב לשאלת אשתו. העיוורת אינה מקשרת את קול הצעדים ששמעה עם קול צלצול מטבעות הנחושת שמונה בעלה הקברן לאחר מכן, רק עם סיומו של הסיפור מתגלה הקשר בין שתי התופעות. הקורא נוטה לחפש קשרים בין שתי תופעות המופיעות יחד זו בצד זו, ולפיכך הוא מוצא כאן מקור נוסף לתהייה ורמז נוסף בדבר פתרון החידה. אף היותו של הבעל שרני במנוחה עם מחלתה של בתו מסתברת בהמשך- מחלת הילדה, בדבר פתרון החידה. אף היותו של הבעל שרני במנוחה עם מחלתה של בתו מביא אותנו אל הסיום, כביכול, של הסיפור.

הקורא המסיים את קריאת הסיפור, משחזרו מחדש ומבין מה באמת התרחש, ומה פשרן של הצעדים, הדפיקות, רשרוש המטבעות, אדישות הבעל, שתי תופעות שנתנו בסיפור, על ידי העיוורת, חתומות.

האירוניה בסיפור

האירוניה בסיפור נבנית בעיקרה על ידי הקורא. במבט לאחור- רק כאשר מתגלה זהותו רבי ישראל. לאורכה של העלילה נוצר רושם של מצב מסוים כשבעצם המצב הפוך. הפואנטה בסיום באופנה כזו כמה וכמה מפרטי הסיפור.

1. האם המנסה לשכנע את בתה להינשא לאלמן, תחילה, לבתה, כי לא נשארו לו, לאלמן ילדים מאשתו הראשונה. אולם כאשר נזכרה כי העיוורת דרכה להתרגו כשמשקרים לה היא מספרת לבתה על שני ילדי, אשר "שוקטים ונוחים הם כשני יונים". מאחר שהאם מכירה בכך, שהעיוורת דרכה להתרגו על כל דבר שקר, מן הדין היה שהיא תגלה לבתה את האמת כולה. האם כביכול מרגיעה את מצפונה כשהיא מסתלקת מן השקר הקטן, עניין הילדים, אך דווקא מהשקר הגדול (מלאכתו של הבעל) אין היא מסתלקת. האם בוחרת לספר לבתה רק את הדברים שהיא רוצה להגיד, ומאחורי המסך מסתלקת מה שחשבה מוטעה על ידיה. השיקול המוסרי שלה שבתה אינה אוהבת שמשקרים לה מועמד באור אירוני. גם המחשבה של האם שהבת לא תגלה היא אירונית.
- האם מציגה את הילדים כ"שוקטים ונוחים", ניתן להבין מדבריה שהם מנומסים ומחונכים. בהמשך מסתבר שהילדים שקטים משום שהם אינם יודעים לדבר. הילדים אינם יודעים לדבר, שכן הבית ניצב

בבית-הקברות, הרחק ממקום ישוב, וגם אביהם ממעט לדבר, הוא משמיע נהמות, כך ששתיקתם של הילדים (בעיקר כאשר ילד בן ארבע אינו מדבר כי לא לימדו אותו לדבר) אינה חיובית כלל, כפי שניסתה האם להציג בפני בתה.

2. מעלותיו של הסיפור - הבית המרווח, כבדת האדמה הגדולה והחצר הגדולה מתגלים בסופו של הסיפור באופן אירוני כביתו של חלק מהמספרים. הבית המרווח, שהעיוות מדמינת לעצמה שהוא צומח לפני הבית- הגן אינו גן והעצים אינם עצים אלא קברים.

3. לאחד משיאה מגיעה האירוניה כשהקורא מבין עם סיום הסיפור, כי ביום השלג הראשון עברה הליוויה לדופק על החלון. חנה, מצידה, מנסה להבין את מה שמתרחש בחוץ באמצעות תגובותיו של הילד. לבסוף מסתבר שהילד שמח ועליו למראה הליוויה שעוברת ליד הבית.

4. בפרק האחרון של הסיפור, כשמספר ר' ישראל לאשתו, תוך כדי סעודת צהרים שגרתית, שמחנה תמחה העיוות "למה הוא מדבר כדברים האלה ומעורר ימים אחדים, שבכל יום מתים תינוקות בעיר- מתגלה האירוניה שבמעמד. הבעל לא ניסה כלל וכלל לעורר בהלה בלב אשתו אלא רצה ככל בעל לשתף את אשתו בשעת ארוחת הצהרים בחוויות יום עבודתו, על סיכויי הפרנסה ועל מקור לרווח בלתי-צפוי. מה שלגביה כאם וכאשה הוא אסון מבעית, לגביו, כקברן, הוא מקור לרווחים אולם היא סבורה שהוא מנסה להפחיד אותה.

5. לשיא האירוניה אנו מגיעים כאשר עם מות התינוק לוחשת חנה: "יבוא נא הקברן" כשמסתבר שהקברן כבר נמצא בביתה, והלוא הוא בעלה.

המוטיבים בסיפור

צעדים ודפיקות- הללו ממלאים את הסיפור. הם באים בגודש רב מן הרגיל משום שאלה הם הגירויים הממלאים את עולמה של העיוורת: כבר לאחר ללם המשותף הראשון" לא חדלה העיוורת מהקשיב לקול צעדי בעלה", כאשר היא מובאת על ידי העגלון אל בית בעלה היא "מקשיבה לקול צעדיו של העגלון, המתרחקים ממנה והלאה", כאשר יורד בחוץ השלג הראשון נשמעים צעדים מרובים בערבוביה. כשמוטלת התינוקת חולה, שרוי הבעל במנוחה "יוצעדיו מדוידים וכבדים כבכל הימים" כאשר הבעל יוצא לקבור את התינוקת "נדמה לה כי הרחק מן השדה בא אליה קול צעדי בעלה" ועוד. כך לגבי הדפיקות: בלילה דופקים על החלון, היא מקשיבה לקול דפיקות המקל, כשהילד נעשה עליו מהנאה הוא דופק על החלון וכן הלאה. כן היא שומעת את קול טפטוף טיפות הגשם, "[...]את צווחות העורב אשר ישיק בכנפיו מדי עוברו במעוף לפני החלון." הצלילים והקולות הם הגירויים הממלאים את עולמה של העיוורת. חוש השמיעה וחוש המישוש מפותחים במיוחד אצל העיוורת ותפקידם בסיפור להבליט את התופעות הנקלטות בתודעתה בחדות בעוד שלתופעות אחרות היא כלל אינה שמה לב. בשלב הסופי אנו מבינים את פשרם של הקולות והדפיקות, כולם היו קשורים באווירת המוות שנוצרה בסיפור. במהלך הסיפור נראה שלקולות יש משמעות מעבר לנגלה, העיוורת מייחסת להם חשיבות רבה כאילו הם טעונים ב"לחש רמזים" כלשהו.

השלג- השלג אנלוגי ללידה, משום ששניהם מכניסים לסיפור אווירה שונה מהאווירה ששררה קודם הלידה, השלג מתחיל לרדת בסמוך להולדתה של הילדה ומפשיר עם הסתלקותה מן העולם. השלג והלידה מביאים עמם פסק זמן שבו שוררת מנוחה ושמחה בסיפור.

הדממה- חנה שרויה בעולם של דממה. הדממה מוסברת בכך שהבית מרוחק מן הישוב. אולם לאט לאט מקבלת הדממה משמעות עמוקה יותר- דממת העיירה שאליה הגיע חנה, דממה שבה נמצא הבעל הממעט לדבר והשרוי במנוחה ובמתינות, הבעל מרבה לנהום, דממת הילדים כבדי הפה, ובתוקף הנסיבות אף העיוורת ממעטת שיחה עם בעלה, הדממה בשל היעדרם של אנשים בסביבה עד כדי כך שחנה מתגעגעת לקולות אדם, העיוורת גרה בבית-קברות דומם, הדממה המשתררת כאשר "נשימת הילדה לא תשמע עוד"- כל אלה בונים עולם שדממת מוות כביכול אופפת אותו, אט אט הופך שטיינברג את הדממה השוררת בביתו של ר' ישראל לדממה מעיקה ובלתי נעימה, לדממת מוות.

ביבליוגרפיה: מנחם פרי, "פערי מידע בסיפור העיוורת".